

2022 M. NUSIKALTIMŲ INTELEKTINEI NUOSAVYBEI GRĖSMĖS VERTINIMAS

2022 m. kovo mėn

SANTRAUKA

Bendras EUIPO ir Europolo grėsmės vertinimas – tai strateginė ataskaita, kurioje politikams, specialistams, įmonėms ir plačiai visuomenei pateikiama naujausia informacija apie Europos Sąjungai (ES) kylančią nusikaltimų intelektinei nuosavybei (IN) grėsmę.

Apskaičiuota, kad suklastotų ir piratinių prekių vertė ES siekia 119 mlrd. eurų, o tai sudaro iki 5,8 % importo (1). Nuo 2019 m. sumažėjo bendras muitinės pareigūnų aptiktų suklastotų prekių skaičius ES pasienyje ir vidaus rinkoje. 2020 m. sulaikyta apie 66 mln., o 2019 m. – 76 mln. prekių vienetų. COVID-19 krizė turėjo įtakos 2020 m. konfiskavimo rezultatams, nes pirmaisiais pandemijos mėnesiais prekyba buvo mažesnė, mažiau prekių gabenama per sieną, o teisėsaugos institucijoms iškilų papildomų sunkumų taikant įprastą kontrolę.

COVID-19 pandemija taip pat suteikė postūmį kriminalinei ekonomikai. Šiuo laikotarpiu labai padaugėjo intelektinės nuosavybės nusikaltimų, pvz., suklastotų prekių gamyba ir platinimas.

Gabendami savo prekes iš gamybos šalies į paskirties rinkas klastotojai dažnai naudojami sudėtingais prekybos maršrutais. Nors suklastotos prekės į ES plačiu mastu gabenamos dideliais kiekiais kroviniu transportu, pastaraisiais metais vis dažniau naudojamos skubaus gabenimo, ypač smulkių siuntų, paslaugomis. Šis ryškus padidėjimas susijęs su internetinių prekyviečių plėtra.

Nusikaltėlių tinklai, organizuojantys klastočių importą į ES, daugiausia įsikūrę už ES ribų, kur pagaminama didžioji klastočių dalis. ES įsikūrę nusikaltėlių tinklai platina šias importuojamas suklastotas prekes, o kartais valdo gamyklas, kuriose surenkami pusgaminiai.

Didėjantis suklastotų pakavimo medžiagų ir pusgaminių importas į ES aiškiai rodo, kad ES yra neteisėtų gamybos įmonių. Daugelyje valstybių narių aptikta gamybos vietų, įskaitant laboratorijas, kuriose gaminami suklastoti farmacijos produktai, suklastotų drabužių ir prabangos prekių ženklinimo gamyklos, neteisėtų pesticidų ir cigarečių gamybos ir perpakavimo įmonės, gamyklos, kuriose pildomi tiek autentiški, tiek padirbti tušti alkoholinių gėrimų buteliai, ir slaptas gamyklos, kuriose perpakuojami padirbti kvėpalai.

Kaip ir daugeliui kitų nusikalstamų veikų, klastojimui dabar plačiai pasitelkiama skaitmeninė erdvė, kurioje ieškoma komponentų ir platinami produktai (ir materialūs, ir nematerialūs) vartotojams per interneto platformas, socialinę žiniasklaidą ir greitųjų žinučių paslaugas.

Nusikaltėliai naudojami suklastotais dokumentais nelegalioms prekėms importuoti ir gabenti. Piktnaudžiavimas teisėtomis verslo struktūromis, pvz., mažmeninės prekybos kanalais, siekiant palengvinti prekių judėjimą ir plauti neteisėtą pelną, yra neatsiejama prekybos suklastotomis prekėmis dalis.

Be prabangos prekių, klastotojai vis dažniau imasi klastoti įvairias kasdienio vartojimo prekes.

Drabužiai, priedai ir prabangos prekės tebėra vienos populiariausių klastojamų prekių kategorijų. Tokios suklastotos prekės vis dar dažniausiai parduodamos fizinėse prekyvietėse ir parduotuvėse.

Daugėja IN teisės pažeidimų, susijusių su **elektronikos ir (arba) elektros prietaisais, mobiliaisiais telefonais ir komponentais**. Kyla pavojus, kad kai kurie paklausiausi elektronikos gaminiai gali būti suklastoti ir reklamuojami internetinėse prekyvietėse dar prieš pradėdant pardavinėti originalius gaminius. Klastotojai gali bandyti išnaudoti didėjančią puslaidininkių lustų trūkumą visame pasaulyje, rinkai pristatydami suklastotus puslaidininkius, pvz., diodus.

Maistas ir gėrimai – juos klastotojai gana dažnai klastoja, todėl kyla didelė grėsmė vartotojams. Nelegalių maisto produktų, ypač gėrimų, gamyba tampa vis profesionalesnė ir sudėtingesnė. Kai kurie klastotojai taiko kompleksinį verslo modelį, apimančią visą tiekimo ir platinimo grandinę. Nusikaltėliai klastoja visų rūšių maisto produktus arba jais manipuliuoja ir klaidina vartotojus keisdami etiketes, gamybos procesus, apgaulingai nurodydami geografinę kilmę ir (arba) sukeisdami produktus.

Kvepalų ir kosmetikos gaminių klastočių ES aptinkama ir kaip galutinių produktų, ir kaip gaminių sudedamųjų dalių, iš kurių nelegaliose ES laboratorijose gaminami galutiniai suklastoti produktai. Klastotojai ir toliau gamina kasdienio vartojimo prekes, įskaitant šampūną, dantų pastą, kosmetiką ir ploviklius. Suklastotų prekių pardavimas internetu nuolat auga.

Pesticidai naudojami kenksmingiems organizmams augaluose arba ant jų naikinti. Prekyba neteisėtais pesticidais tebėra mažos rizikos ir didelį pelną nusikaltėliams užtikrinantis nusikaltimas, kurį skatina didelė neteisėtų produktų paklausa ir tai, kad pažeidėjams taikomos tik nedidelės sankcijos. Ši prekyba užtikrina didelę pelno grąžą iš nedidelių pradinių investicijų.

Suklastoti farmacijos produktai toliau daugiausia gaminami už ES ribų, tačiau jie gali būti gaminami ir nelegaliose ES laboratorijose. Suklastotų farmacijos produktų platinimas beveik visiškai persikėlė iš fizinių į internetines prekyvietes, įskaitant tam skirtas platformas, pvz., internetines vaistines, ir plačiai naudojamas socialinės žiniasklaidos platformas. Nusikalstamos grupuotės klastoja vis daugiau įvairių vaistų. Nusikaltėliai ir toliau naudojami COVID-19 pandemijos sukurtomis galimybėmis.

Piratavimas dabar beveik išimtinai skaitmeninis nusikaltimas. Vartotojų žiniasklaidos vartojimo įpročiai pasikeitė: skaitmeninis turinys vartojamas naudojantis per įvairias programas ir platformas teikiamoms srautinio duomenų siuntimo paslaugomis. Nusikaltėliai moka naudotis pažangiomis techninėmis atsakomosiomis priemonėmis. Kai kuriais atvejais skaitmeninio turinio piratavimas susijęs su kitais kibernetiniais nusikaltimais, pvz., išnaudojamosios kriptovaliutos gavyba arba kenkimo programinės įrangos platinimu.

Tabako gaminiai priskiriami dažniausiai nurodomoms klastojamoms prekėms. Nusikaltėlių tinklams pavyko išlaikyti nusikalstamo verslo modelį su moderniomis ir profesionaliomis gamybos vietomis arčiau paskirties rinkų. Nors per pastaruosius kelerius metus tabako vartojimas ES sumažėjo, suvartojamų neteisėtų tabako gaminių rinkos dalis išlieka didelė.

Žaislai, kuriais pažeidžiamos IN teisės, dažnai aptinkami ir konfiskuojami ir ES, ir įvežant į ją. Jie neatitinka sveikatos ir saugos taisyklių ir kelia didelį pavojų vaikų saugai. Institucijos paprastai pastebi, kad prieš ir per šventes konfiskavimo atvejų padaugėja.

Nusikaltimai intelektinei nuosavybei sukelia didelių ekonominių padarinių tiek viešajam, tiek privačiam sektoriams. Be to, suklastotos prekės gali daryti didelį poveikį vartotojų sveikatai ir saugai, taip pat neigiamų padarinių aplinkai.

SVARBIAUSI FAKTAI

- Nusikaltimai intelektinei nuosavybei ir toliau kelia didelę grėsmę vartotojų sveikatai ir saugai. Be to, jie daro neigiamą poveikį ES ekonomikai: 2019 m. į ES importuota suklastotų ir piratinių prekių už 119 mlrd. eurų, o tai sudaro iki 5,8 % ES importo. ES siekiant atgaivinti ekonomiką po pandemijos šis pokytis kelia didelį susirūpinimą.
- Nors didžioji dalis ES platinamų klastočių pagaminama už ES ribų, yra požymių, kad vis daugiau suklastotų ir nekokybiškų prekių pagaminama ES. Dažnai konfiskuojamos į ES įvežamos pakavimo medžiagų ir pusgaminių klastotės, aiškiai rodo, kad ES yra tokių prekių gamybos įmonių – kai kurios skirtos daliniam surinkimui, kitose naudojamas visas gamybos ciklas.
- COVID-19 pandemija suteikė naujų verslo galimybių platinti suklastotas ir nekokybiškas prekes. Su IN teisių pažeidimais susiję nusikaltėlių tinklai labai lengvai prisitaiko – koreguoja savo verslo modelius, keičia tikslinius produktus ir rinkodarą.
- Kaip ir daugeliui kitų nusikalstamų veikų, klastojimui dabar plačiai pasitelkiama skaitmeninė erdvė, kurioje ieškoma komponentų ir platinami jų produktai (ir materialūs, ir nematerialūs) vartotojams per interneto platformas, socialinę žiniasklaidą ir greitųjų žinučių paslaugas. COVID-19 pandemija dar labiau sustiprino šią tendenciją.
- Nors ES veikiančio klastojimo verslo finansinis aspektas iš esmės tebėra žvalgybos spraga, yra įrodymų, kad klastotojai nusikalstamu būdu gautas pajamas plauna taikydami ir tradicines, ir sudėtingesnes schemas, kurioms pasitelkiamos technologijos, prekyba grindžiamas pinigų plovimas ir lengvatinio apmokestinimo jurisdikcijos.

- Manoma, kad nusikaltėlių tinklai, organizuojantys klastočių importą į ES ir platinimą joje, daugiausia įsikūrę už ES ribų, kur vyksta didžioji dalis suklastotų prekių gamybos. ES įsikūrę nusikaltėlių tinklai platina šias importuojamas suklastotas prekes, o kai kuriais atvejais valdo gamyklas, kuriose gamybai naudojami pusgaminiai.
- Drabužiai ir drabužių priedai reklamuojami tiesioginėse prekybinėse transliacijose, vaizdo įrašuose ir per remiamą reklamą socialinėje žiniasklaidoje, pastangas sutelkiant į apgaulingus nuolaidų ir pigių firminių gaminių pasiūlymus klientams.
- Klastotojai naudojami pasauliniu puslaidininkių lustų pasiūlos trūkumu. Mobilieji telefonai, jų priedai ir sudedamosios dalys – tai tos prekės, kurių dizaino ir prekių ženklų IN teisių pažeidimų padaroma daugiausiai.
- Nelegalių maisto produktų, ypač gėrimų, gamyba tampa vis profesionalesnė ir sudėtingesnė. Kai kurie klastotojai taiko kompleksinį verslo modelį, apimantį visą tiekimo ir platinimo grandinę. Saugomų geografinių nuorodų pažeidimai susiję su labai įvairiais produktais ir apie juos vis dar plačiai pranešama.
- Kvepalų ir kosmetikos srities IN teisių pažeidimai susiję su kasdienio vartojimo prekėmis, daugiausia šampūnais, dantų pastomis, kosmetika ir plovikliais.
- Prekyba neteisėtais pesticidais tebėra mažai rizikinga ir didelį pelną nusikaltėliams užtikrinantis nusikaltimas, kurį skatina didelė neteisėtų produktų paklausa ir menkos sankcijos nusikaltėliams, nes už nedideles pradines investicijas gaunamas didelis pelnas.
- Šiuo metu neteisėti farmacijos produktai dažnai gaminami nelegaliose ES laboratorijose. Juos sunku aptikti ir jie tiekiami keliems platintojams. Tačiau šie produktai ir toliau daugiausia kilę iš ES nepriklausančių šalių.
- Svetainių, kuriose neteisėtai platinamas audiovizualinis turinys, priežiūra teikiama serveriuose Europoje, Azijoje ir Artimuosiuose Rytuose. Nusikaltėliai moka naudotis pažangiomis techninėmis atsakomosiomis priemonėmis. Kartais skaitmeninio turinio piratavimas susijęs su kitais kibernetiniais nusikaltimais, pvz., išnaudojamosios kriptovaliutos gavyba arba kenkimo programinės įrangos platinimu. Skaitmeniniams pėdsakams paslėpti piratai naudojami naujomis technologijomis, o atspariems priežiūros tinklams sukurti – tarpinio serverio paslaugomis. Išaugus naudojimuisi internetu, kai siautėjo COVID-19 pandemija, padaugėjo aukštos kokybės srautinio siuntimo įrenginių ir įvairių neteisėto turinio pasiūlymų.
- Nusikaltėlių tinklai, užsiimantys nelegalia gamyba, gali išlaikyti nusikalstamo verslo modelį su moderniomis ir profesionaliomis gamybos vietomis arčiau paskirties rinkų.

NUSIKALTIMŲ INTELEKTINEI NUOSAVYBEI POVEIKIS ES

Nusikaltimai intelektinei nuosavybei daro neigiamą poveikį ekonomikai, gamtinei aplinkai ir ES piliečių sveikatai bei saugai.

Neseniai atliktame EUIPO ir EBPO tyrime apskaičiuota, kad 2019 m. į ES importuota suklastotų ir piratinių prekių už 119 mlrd. eurų, o tai sudaro iki 5,8 % ES importo (2).

Dauguma įmonių, kurių IN teises pažeidžia klastotojai, įsikūrusios labai novatoriškos ekonomikos šalyse. Beveik 39 % 2017–2019 m. muitinės konfiskavimo atvejų susiję su produktais, kurie pažeidė JAV teisių turėtojų IN teises, o iš karto po jų sekė ES teisių turėtojai iš Prancūzijos (18 %), Vokietijos (16 %) ir Italijos (9,8 %) (3).

Atlikusi keletą sektorių tyrimų, EUIPO apskaičiavo, kad 2013–2017 m. laikotarpiu mažėjant pardavimo apimčiai dėl klastojimo per metus prarasta daugiau kaip 83 mlrd. eurų. Apskaičiuota, kad dėl to prarandama 15 mlrd. eurų mokestinių pajamų (4) ir iš viso 671 000 darbo vietų.

Nusikaltimai intelektinei nuosavybei daro žalą teisėtų gamintojų reputacijai, kartu kenkia sąžiningai gamybai ir iškraipo konkurenciją rinkoje. Be to, dėl tam tikrų nusikaltimų intelektinei nuosavybei, pvz., farmacijos srityje, mažėja lėšų, kurias galima skirti moksliniams tyrimams ir viešosioms inovacijoms (5).

Nusikaltimai intelektinei nuosavybei kelia didelę grėsmę ES vartotojų sveikatai ir saugai, ypač tie, kurie susiję su suklastotais vaistais, maistu ir gėrimais, kosmetika, buitinėmis elektros prekėmis ir žaislais. Šių kategorijų gaminiai sudarė daugiau kaip 15 % visų prie ES išorės sienos konfiskuotų gaminių (6).

Suklastoti vaistai ir higienos gaminiai gali pavojingai pakenkti vartotojų sveikatai. Jie dažnai gaminami nehygieniškomis sąlygomis, nekvalifikuoto personalo ir gali turėti daug toksiškų sudedamųjų dalių, netinkamų veikliųjų medžiagų, netinkamų kiekių arba būti visai be veikliųjų medžiagų. COVID-19 pandemija paskatino kai kurių neteisėtų ir suklastotų medicinos ir higienos produktų gamybą ir prekybą jais (7) ir dar labiau padidino nusikaltimų intelektinei nuosavybei grėsmę.

Didelį susirūpinimą kelia ir maisto produktų bei gėrimų klastojimas. Suklastoti produktai dažniausiai būna prastos kokybės, juose būna pavojingų ar kenksmingų medžiagų. Nusikaltėliai klastoja įvairius tiek prabangius, tiek kasdienius maisto produktus, jei tik jie yra pelningi (8).

Žmonių sveikatai ir saugai grėsmę kelia ir suklastoti bei padirbti žaislai, elektronikos prietaisai bei transporto priemonių dalys. Suklastotų žaislų sauga nėra griežtai tikrinama, kaip reikalaujama pagal įstatymus, ir ant pakuotės nėra jokių įspėjimų ar patarimų. Nelegalūs elektronikos gaminiai, pvz., , televizorių priedėliai, gali perkaisti ir dėl to gali įvykti elektros gedimų. Netinkamai pagaminti gaminiai, pvz., , prastos lizdų jungtys, gali sukelti gaisrą.

Suklastoti ir nekokybiški pesticidai kelia didelę ir vis plintančią grėsmę ES aplinkos saugumui, nes šie produktai gali ilgam užteršti žemės ūkio paskirties žemę, joje auginamus maisto produktus, orą ir vandenį. Papildomą riziką kelia netinkamas cheminių produktų (9), pvz., neteisėtų pesticidų ir farmacijos produktų, sandėliavimas ir šalinimas. Nusikaltimai intelektinei nuosavybei kelia didelį pavojų gamtinei aplinkai, žmonių sveikatai ir saugai bei teisėtai ekonomikai.

NUORODOS

(1) EUIPO ir EBPO, 2021 m., *Global Trade in Fakes – A worrying threat, 2021*, galima rasti adresu <https://www.oecd.org/publications/global-trade-in-fakes-74c81154-en.htm>.

(2) EUIPO ir EBPO, 2021 m., *Global Trade in Fakes – A worrying threat, 2021*, gali rasti adresu <https://www.oecd.org/publications/global-trade-in-fakes-74c81154-en.htm>.

(3) EUIPO ir EBPO, 2021 m., *Global Trade in Fakes – A worrying threat, 2021*, galima rasti adresu <https://www.oecd.org/publications/global-trade-in-fakes-74c81154-en.htm>.

(4) EUIPO, 2020 m., *2020 Status Report on IP Infringement: why IP rights are important, IPR infringement and the fight against counterfeiting and piracy*, galima rasti adresu <https://euiipo.europa.eu/ohimportal/web/observatory/status-reports-on-ip-infringement>.

(5) Europolas, 2021 m., *European Serious and Organised Crime Threat Assessment (EU SOCTA), 2021*, galima rasti adresu <https://www.europol.europa.eu/socta-report>.

(6) ES Komisija, 2020 m., *Report on the EU customs enforcement of intellectual property rights- Results at the EU border, 2019*, galima rasti adresu https://ec.europa.eu/taxation_customs/intellectual-property-rights-facts-and-figures_en.

(7) Europolas, 2021 m., *European Serious and Organised Crime Threat Assessment (EU SOCTA), 2021*, galima rasti adresu <https://www.europol.europa.eu/socta-report>.

(8) INTERPOLAS ir Europolas, 2021 m., *OPSON IX Analysis Report*, galima rasti adresu <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/operation-opson-ix-%E2%80%93-analysis-report>.

(9) EBPO ir EUIPO, 2020 m., *Trade in counterfeit pharmaceutical products*, galima rasti adresu <http://www.oecd.org/gov/trade-in-counterfeit-pharmaceutical-products-a7c7e054-en.htm>.

2022 M. NUSIKALTIMŲ INTELEKTINEI NUOSAVYBEI GRĖSMĖS VERTINIMAS